

Vyhasnuté SOPKY

Ján Lacika

 DAJAMA

edícia
1773
1773

Vyhasnuté
SOPKY

Ján Lacika

Vyhasnuté SOPKY

1. vydanie, 2023

Autor textu: Ján Lacika

Editor a zodpovedný redaktor: Daniel Kollár

Fotografie: Ján Lacika

Grafická úprava: Marianna Lázníčková

Jazyková korektúra: Rút Facunová

Tlač: NIKARA, Krupina

Vydalo vydavateľstvo DAJAMA ako svoju 378. publikáciu.

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto knihy nesmie byť reprodukováaná v akejkoľvek forme bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

ISBN 978-80-8136-155-5

RNDr. Daniel Kollár – DAJAMA, Karloveské rameno 4B, 841 04 Bratislava,
tel.: +421 (2) 446 317 02, info@dajama.sk, www.dajama.sk

Obsah

Slovo autora	4
Vrch s jamou (Kaldera Poľany)	6
Na svahoch sopky (Vonkajšie svahy Poľany)	14
V strede Slovenska (Hrb a Vepor)	20
Sopka pod javormi (Javorie)	24
Na planinách na úpätí sopiek (Krupinská planina a Ostrôžky)	28
V srdci štiavnického stratovulkánu (Okolie Banskej Štiavnice)	38
Vrch bájných rytierov (Sitno)	44
Strážcovia rieky (Dolina stredného Hrona)	48
Kamenná krása pod štiavnickým lesom (Hodrušská hornatina)	56
Najmladšia sopka (Putikov vršok)	64
V krajine štálov (Pohronský Inovec)	68
Na periférii stratovulkánu (Sitnianske predhorie, Podunajská nížina a Burda) ..	74
Pohorie s najkrajšou hrebeňovkou (Vtáčnik)	82
Na hrebeňoch zlatých hôr (Hrebeň Kremnických vrchov)	92
Okolím zlatého mesta (Východná časť Kremnických vrchov)	98
Slovenské Auvergne (Západ Cerovej vrchoviny a Lučenská kotlina)	106
Sopky na pomedzí (Juh Cerovej vrchoviny)	112
Za vulkánmi dolinou Gortvy (Stredná časť Cerovej vrchoviny)	118
Stratený vulkán Vepor (Slovenské rudohorie)	126
V sopečnom obklúčení (Stráže)	130
Potulky po krajine obrov, soli a opálu (Severná časť Slanských vrchov)	134
Na pomedzí Abova a Zemplína (Stredná a južná časť Slanských vrchov)	142
Strážcovia Zemplína (Východoslovenská nížina a Zemplínske vrchy)	150
Sopky nad zemplínskym morom (Vihorlatské vrchy)	154
Slovník	160

Slovo autora

Antický historik a geograf Strabón bol nielen vzdelaný, ale predovšetkým scestovaný muž. Jeho bystrému oku preto neušla zjavná podobnosť Etny a Vezuvu a vo svojej dobe bol možno jediný, ktorý v nápadnom vrchu vyčnievajúcim z úrodnej Kampánskej nížiny spoznal nebezpečnú sopku. Správnosť svojho úsudku si však už nestihol overiť, pretože zomrel v dvadsiatom štvrtom roku od počiatku nového letopočtu, keď do pamätnej katastrofickej erupcie zostávalo ešte viac ako polstoročie. Ak by sa učencovo varovanie predsa len dostalo do uší ľudí spod Vezuvu, určite by ho nik nebral vážne. Posledná erupcia driemajúceho vulkánu sa udiala v roku 217 pred Kristom a po takmer troch storočiach o nej už nik nevedel. Až 24. augusta v roku 79 po Kristovi sa obyvatelia Pompejí a ďalších dvoch antických miest kruto presvedčili o Strabónovej vedomosti o dovtedy neškodnom kopci, na ktorom sa pokojne pásavali stáda oviec a kôz.

O tom, že aj na Slovensku máme sopky, sme takisto veľmi dlho vôbec netušili. Prví osvietenci začali niečo šípíť o ich existencii až v druhej polovici 18. storočia. Priekopníci rodiacej sa geológie sa však postupne podujali prešliapať trnistý chodník svojim nasledovníkom odhaľujúcim záhady a tajomstvá geologickej minulosti našej planéty. V úplných začiatkoch zohral dôležitú úlohu francúzsky geológ François Sulpic Beudant, ktorý v roku 1818 uskutočnil vedeckú expedíciu do oblasti Štiavnických vrchov. Francúzi mali zdatného sprievodcu v osobe Kristiána Andreja Zipsera, ktorý sa neskôr sám pustil do vedeckého bádania. Čoskoro nebol sám a už viacerí bádatelia vedeli, že Štiavnické vrchy a niektoré ďalšie karpatské pohoria majú za sebou sopečnú minulosť. Za približne poldruha storočia slovenská geológia napredovala míľovými krokmi a dnes sa už môžeme oprieť o výsledky detailného geologického prieskumu,

Cerova vrchovina

vďaka ktorému máme k dispozícii celoplošné pokrytie územia Slovenska podrobnými geologickými mapami. Platí to samozrejme aj o oblastiach slovenských vyhasnutých sopiek.

Je pravdou, že v našich Karpatoch tiež kedysi vyčínali ničivé vulkány, možno ešte strašnejšie a hrozivejšie ako Vezuv. Našťastie, podobný scenár, aký nastal v antických Pompejoch, v prípade slovenských sopiek nehrozí. Ich aktivita sa totiž skončila dávno predtým, ako sa tu objavili naši prví predkovia. Možno len nejakí neandertálci na vlastnej koži zažili, čo dokáže naša najmladšia sopka Putikov vršok v Štiavnických vrchoch, pretože sa jej aktivita ukončila pred vyše stotisíc rokmi. Ostatné vulkány na Pohroní, v Cerovej vrchovine a na východnom Slovensku vyhasli ešte oveľa skôr. Niet pochyb, že o slovenských sopkách môžeme písať už len v minulom čase, a preto nám nič nebráni, aby sme vyrazili za ich poznávaním na túrach smerujúcich na zaujímavé miesta, ktorých opis táto knižka ponúka. Čitateľom sa v nej pokúšame povedať o daných miestach čosi viac ako v bežných turistických sprievodcoch a chceme ich

vybaviť poznatkami, ktoré umožnia hlbšie a intenzívnejšie vstrebávať nevšednú krásu prírody a diela, ktoré človek do nej komponoval. Aj keď nemáme ambíciu byť odbornou či dokonca vedeckou publikáciou, nevyhli sme sa tomu, že sa v textoch objavujú odborné výrazy z oblasti geológie a príbuzných geovied. Nevyhnutná je najmä terminológia týkajúca sa označenia jednotlivých geologických období, počas ktorých sa sopečná činnosť odohrávala. Tieto termíny spolu s krátkymi vysvetleniami niektorých najzákladnejších výrazov z oblasti vulkanológie čitateľ nájde v stručnom slovníku v závere publikácie. Ďalšie termíny určite nebude problém taktiež dohľadať v prameňoch, ktoré nám dnes ponúkajú viaceré moderné informačné technológie.

Kniha, ktorú držíte v rukách, je určená doslova všetkým turistom či záujemcom o prírodné krásy Slovenska a priam nabáda na prechádzky našimi sopečnými pohoriami. Jej tvorcovia dúfajú, že pri čítaní aj vy dostanete chuť urobiť si výlet na niektorý sopečný vrch Slovenska či vybrať sa na potulky po jeho sopečnej minulosti.

Ján Lacika

Vrch s jamou

Kaldera Poľany

Poľana je najzachovalejší treťohorný stratovulkán na Slovensku. Aj keď od jeho poslednej erupčnej aktivity uplynuli milióny rokov, predsa si zachoval črty sopky. Jedným z hlavných znakov pripomínajúcich jej dávnu vulkanickú minulosť je obrovská jama uprostred pohoria, ktorá je považovaná za kalderu.

Už v časoch slávneho slovenského geológa Dionýza Štúra v druhej polovici 19. storočia sa vedelo, že nad Detvou sa vypína vyhasnutá sopka. Intenzívny geologický prieskum na Poľane sa realizoval až v druhej polovici 20. storočia. Najväčší vklad do poznania jej geologickej stavby priniesol geológ Ladislav Dublan. Dlhoročný výskum jeho tímu bol završený v roku 1997 vydaním podrobnej geologickej mapy Poľany v mierke 1 : 50 000 s príslušnými vysvetlivkami. Poľana sa formovala v neogéne ako tzv. polygénny stratovulkán so susedným stratovulkánom Javorie v spoločnom vulkanicko-tektonickom

priestore na severovýchode Slovenského stredohoria. V období badenu pred približne 16 miliónmi rokov sa ako prvý aktivizoval stratovulkán Javorie, ktorý svojimi okrajmi zasahoval aj do oblasti dnešnej Poľany. Prvotný vulkán ukončil svoju aktivitu prepadnutím sa do dvoch veľkých kalder, depresii zaplňovaných sopečnými produktmi. Severnejšia Víglašská kaldera sa rozprestierala vo východnej časti Zvolenskej kotliny medzi dnešnými pohoriami Poľana a Javorie. Z vulkanických hornín tejto fázy geologického vývoja je budovaná skupina izolovaných vrchov nazývaná Rohy.

Treťohorný stratovulkán Poľana

Pred vyše 13 a pol miliónmi rokov bol prvotný stratovulkán Javorie už vyhasnutý a vystavený dlho pôsobiacej denudácii. V tom čase sa v priestore nového vulkanického centra začal vytvárať nový andezitový stratovulkán, ktorý geológovia nazvali Šútovka. Dnes tvorí spodnú časť geologického podložia masívu Poľana. Po skončení aktivity bol však tento vulkán zdenudovaný, miestami až na predvulkanické podložie. Dlhšiu prestávku relatívneho tektonického pokoja ukončili mohutné sopečné explózie, ktorými sa začala tvorba vulkánů s menšou kalderou – podobnú má napr. známa sopka Krakatoa. Neskôr sa odohrala záverečná etapa vulkanickej činnosti Poľany, z ktorej vzišiel stratovulkán s názvom Veľká Detva. Na spodnú časť, tvorenú prevažne produktmi sopečných explózií, sa vo finálnej fáze vyliali početné andezitové lávové prúdy.

Po skončení sopečnej činnosti nastalo dlhé obdobie postupnej deštrukcie pôvodného vulkanického reliéfu. Napriek tomu, že vonkajšie prírodné sily naň vytrvalo pôsobili dlhých 12 miliónov rokov, máme dnes v strede krajiny najzachovalejší treťohorný stratovulkán na Slovensku. Predpokladá sa, že sopka Poľana mala ohromujúce rozmery neporovnateľné z dnešnými. V čase svojej

záverečnej aktivity sa rozprestierala na väčšej rozlohe ako dnes a jej vrchol sa týčil do podstatne väčšej výšky, možno viac ako štyri kilometre. Podľa geológov treťohorný stratovulkán od vyhasnutia po dnešok stratil zhruba dve tretiny zo svojej pôvodnej vulkanickej hmoty. Vynára sa teda otázka: Ako si Poľana pri takej strate mohla tak dobre zachovať pôvodné črty sopky? Zdá sa nám, že sa scvrkla ako vysušené jablko.

Najzachovalejší treťohorný stratovulkán

Polana mala lepšie predpoklady odolávať erózií a denudácii ako iné slovenské sopečné pohoria. Stratovulkán sa formoval v inom tektonickom prostredí ako okolité sopky podobného typu. Napr. štiavnický stratovulkán sa v celosti dostal do zdvihového režimu, ktorý väčšmi aktivizoval procesy erózie a denudácie pôvodného sopečného reliéfu a vďaka tomu sa v jeho prípade uskutočnil vyšší stupeň premeny sopky na dnešné štiavnické vrchy. Stalo sa z nich pohorie hrastového typu vnútorne usporiadané podľa systému aktívnych zlomov. Poloha Polany je iná. Tento treťohorný stratovulkán sa formoval a následne aj deštruoval na rozhraní masívneho Slovenského rudohoria a relatívne poklesávajúcej Zvolenskej kotliny, a teda v tektonickom prostredí slabšej

Kaldera Poľany zo svahu Želobudzskej skaly

erózie a denudácie. Navyše tu zapôsobil efekt protieróznej ochrany lávového panciera, ktorú Poľana získala lávovými erupciami v záverečnej etape svojej aktivity.

Najmarkantnejším pripomenutím dávnej sopečnej minulosti Poľany je centrálna depresia. Tam, kde majú iné horstvá svojej najvyššie vrchy, je na Poľane obrovská jama, pre ktorú sa vo vulkanológii vžil termín **kaldera**. Depresia s priemerom vyše 6 kilometrov a hĺbkou 700 metrov vznikla ako väčší kráter alebo menšia kolapsová kaldera, ktorá sa po skončení erupcií erózne rozšírila do väčšej eróžno-tektonickej kaldery. Kaldera Poľany bola pôvodne uzavretou depresiou, kým do nej zvonku neprenikol potok Hučava. Využívajúc oslabenie stratovulkánu tektonickým zlomom sa ako jediný z vodných tokov na vonkajšej strane sopečného kužela posunul spätnou eróziou do centra. Tým, že prerazil kalderovú obrubu, sa mu podarilo načapovať dovtedy bezodtokovú vnútornú sieť krátkych potokov. V súčasnosti sa krátke potôčky zbiehajú do centra kaldery a ich vodu von z pohoria odnáša potok Hučava tečúci prielomom nazývaným Hrochotská dolina.

Hrochotská dolina, pomenovaná po obci na západnom úpätí Poľany, zabezpečuje najjednoduchší prístup dovnútra kaldery. Od roku 1907 dolinou viedla trať úzkorozchodnej lesnej železnice, po ktorej sa prevádzalo drevo z miestnych lesov. Prvý rok vlakové súpravy ťahali konské záprahy a od roku 1908 ťažné zvieratá nahradili parné rušne. Hlavná trať viedla z Kysliniek dolu Hrochotskou dolinou až na západný okraj pohoria a sledujúc ďalej koryto Hučavy smerovala Zvolenskou kotlinou cez Očovú do Vígľaša. Dĺžka trate s krátkymi odbočkami do bočných dolín merala takmer 25 kilometrov. Na stanici vo Vígľaši sa drevo na trati prekladalo do vlakov premávajúcich medzi Zvolenom a Lučencom. Okrem dreva vláčiky prevádzali aj lesných robotníkov a v malej miere aj turistov. Škoda, že na jeseň roku 1975 lesnú železnicu zrušili, mohla byť podobnou turistickou atrakciou ako Čiernohronská lesná železnica. Dnes ju pripomína len statická vlaková súprava s rušňom U 175 a niekoľkými voznami stojaca pri rušnej hlavnej ceste v strede Vígľaša. Krásnu kulisu jej robí obnovený Vígľašský zámok v pozadí.

Dnes sa do kaldery Poľany nedostaneme vláčikom, ale po asfaltovej ceste.

Motorizovaní turisti sa po nej prepravajú až na Kyslinky. Lepšie je krásu Hrochotskej doliny spoznávať pešo a dopriať si dost času na jej atraktívne lokality. Prvou z nich je pseudokrasová jaskyňa **Hučavský rukáv**. Dutina sa nachádza na zalesnenom svahu pravej strany doliny, neďaleko obnoveného Hrochotského mlyna. Jej tvorcom bol potok Hučava, ktorý v čase vzniku jaskyne tiekol po dne doliny o 25 metrov nižšie. Jej prehĺbovanie je dôkazom toho, že Poľana sa veľmi pomaly a nenápadne dvíha nad susednú Zvolenskú kotlinu. Kúsok za Hrochotským mlynom, poniže ústia Beňovej doliny, sa v zalesnenom svahu Hrochotskej doliny skrýva ďalší pseudokrasový útvar **Hrochotské okno**, vyše tri metre vysoký otvor v skale vytvorený eróznym rozšírením skalnej pukliny.

Štyri kilometre od Hrochotského mlyna cesta prechádza okolo **Bátovského balvanu**. Je evidentné, že obrovský horninový blok s priemerom 8 metrov a výškou 14 metrov sa zrútil zo strmého svahu pod Žiarcom, ktorý zo severnej strany ohraničuje kalderu. O tom, kedy k tejto malej prírodnej katastrofe došlo, historické pramene mlčia. Niet divu, pretože sa to pravdepodobne stalo oveľa skôr, ako našu krásnu domovinu

osídlili prví ľudia. Ideálne podmienky na skotúľanie sa balvanu do doliny boli v chladnejších obdobiach štvrtohôr, keď na Poľane, ako aj inde na Slovensku, prebiehala ľadová doba. Pod vplyvom intenzívneho mrazu došlo k postupnému mrazovému odvetraniu skalného bloku z andezitového aglomerátu

Bátovský balvan

Jánošíkova skala

a po jeho uvoľnení nastal pád do doliny. V plytkej pôde sa na povrchu balvana uchytilo zopár náletových drevín. Zvlášť sa dарило jednej borovici, ktorá stačila dorásť do výšky takmer 9 metrov, kým ju v roku 1997 nestrhla víchrica.

Stačí, keď sa hore Hrochotskou dolinou posunieme len o pol kilometra vyššie a zbadáme na ľavej strane mohutné skalné bralo. Nazývajú ho **Jánošíkova skala**, pretože podľa povesti bola miestom, kde legendárny zbojník údajne schovával nazbierané poklady. V pravej dolnej časti skalného defilé širokého 200 metrov a vysokého vyše 30 metrov vidno veľkú dieru. Pseudokrasová jaskyňa známa ako Abčina (odvodené od slova občina vo význame farská obec) vznikla vyvetraním veľkého horninového bloku v mieste križovania puklín v skale, vďaka ktorým sa tu formuje počiatočné štádium malého skalného mesta. Masa hrubozrnných andezitových aglomerátov je pre skalné rútenia väčšieho rozmeru ako stvorená. Veľkosť niektorých blokov presahuje tri metre. Jánošík musel byť vskutku zdatným horolezcom, pretože prístup do Abčiny je veľmi ťažký.

Podľa povesti sa do nej spúšťal po lane zhora cez veľký previs. Určite nebol jediný, kto sa tam dostal, pretože archeologické nálezy zvyškov popolníc potvrdili aj tunajší výskyt pravekých ľudí. Podľa nezachovanej dokumentácie bola Jánošíkova skala chránená už koncom 19. storočia. V roku 1964 ju spolu s Bátovským balvanom vyhlásili za chránený prírodný výtvor a dnes je prírodnou pamiatkou s rozlohou 1,68 hektára. Jánošíkova skala leží mimo trás turistických chodníkov. Na ešte odľahlejšom mieste na svahoch severnej horskej obruby kaldery sa nachádzajú menej viditeľné **Havranie skaly**. Skupina brál a skalných ihiel je maskovaná pôvodným horským lesným porastom s výskytom vzácneho tisu obyčajného, ktorý rastie na vulkanickom podklade len veľmi výnimočne. V tufových vrstvách sa vytvorili pozoruhodné skalné previsy. Skaly sú súčasťou prírodnej rezervácie Pri Bútľavke, ktorá nie je prístupná verejnosti.

Kaldera Poľany je lemovaná horským hrebeňom, ktorý pôvodne kompletne ohraničoval ústrednú vulkanickú depresiu. Na východnej a južnej strane má horská obruba

výrazne oválny pôdorys, čo je prejavom toho, že sa pôvodne menší kráter sopky rozšíril do väčšej centrálnej depresie erózneho typu. Úsek hrebeňa obmedzujúceho kalderu Poľany od severu a severovýchodu je zalomený do praveho uhla, čo súvisí s tým, že bol tektonicky deformovaný. Západné hrebeňové ohraničenie kaldery chýba, pretože z tejto strany potok Hučava spätnou eróziou prenikol do centra masívu a Hrochotskou dolinou spojil kalderu s okolím pohoria.

Súčasná horská obruba kaldery Poľany meria po obvodě približne 20 kilometrov, z čoho sú asi dve tretiny prístupné vďaka sieťi nadväzujúcich turistických chodníkov. Po časti severného úseku hrebeňa vedie modro značkováná trasa kulminujúca lúčnym vrcholom **Lubietovská Bukovina** (1 194 m). Tým, že je tu jedna z najrozľahlejších poľian (horských lúk), ktoré dali pohoriu jeho meno, je ojedinelým miestom s možnosťou veľkolepejších výhľadov na severnú stranu pohoria. Z horských lúk so solitérnymi stromami sa otvára úžasná krajinná scenéria, v ktorej tróni charakteristická silueta Vepra a Hrbu (str. 20) s hrebeňom Nízkych Tatier

v pozadí. Pohľady na Lubietovskú Bukovinu z jej okolia ukazujú dôležitú geomorfologickú charakteristiku Poľany. Pre strato-vulkány, ako je Poľana, je typická výrazná asymetria, keď svahy hrebeňa klesajúce do kaldery sú strmšie ako vonkajšie svahy zvažujúce sa k okraju pohoria.

Úsek oválneho hrebeňa na východnej strane kaldery je najvyššou časťou celého pohoria. Hrebeňový chodník vedie husto zalesnenou horskou krajinou takmer bez výhľadov na územie národnej prírodnej rezervácie **Zadná Poľana**, vyhlásenej v roku 1953 na ochranu pralesa bukového a smrekového vegetačného stupňa. V rezervácii je zaznamenaný najjužnejší výskyt smrečín v ich pôvodnom rozšírení na andezitovom podklade v Západných Karpatoch. Miestny prales je rozlohou druhý najväčší na Slovensku.

Ojedinelé výhľady do okolia poskytujú aj niektoré bralá lemujúce hlavný hrebeň. Skaly na vrchole **Strungy** (1 320 m) umožňujú turistom zahľadiť sa zhora na kalderu Poľany. Na **Katruške** (1 380 m) sú dve protiľahlé skalné vyhlíadky. Podľa ľudovej

NPR Zadná Poľana

Kaldera Poľany zo Strungy

povesti východné bralo poskytujúce výhľad na Veporské vrchy bolo miestom tragickej udalosti. Zbojník Juraj Jánošík tu vraj potrestal zradu svojej milej krutým spôsobom, keď ju zhodil do priepasti. Aj náprotivné bralo s výhľadom do kaldery spája ľud s Jánošíkom. Údajne do tvrdej andezitovej skaly vyryl svoje meno, aby označil miesto, kde ukryl svoje bájne poklady. Ak sa niekomu podarí nápis objaviť, ešte nemá vyhrané. Pred vchodom do tajomnej jaskyne vraj treba absolvovať zvláštny rituál, na ktorý potrebuje trinástich pomocníkov. Objaviteľ sa v obrade zhostí úlohy zbojníckeho kapitána a pomocníci budú hrať členov jeho družiny. Úspešnosť podujatia výrazne limituje jedna ťažko splniteľná podmienka. Pomocníci musia byť rodnými bratmi hlavného aktéra, lebo aj Jánošíkovi hôrni chlapci boli, akoby ich jedna mater mala...

Poľana (1458 m), niekde nazývaná aj Zadná Poľana, je najvyšším vrchom rovnomenného pohoria a nadmorskou výškou sa mu nevyrovná žiaden iný vrch vo všetkých ostatných vulkanických horstvách na Slovensku. Južne od Nízkych Tatier je

v slovenských Karpatoch od Poľany vyššia len rudohorská Stolica, avšak aj to len o 18 metrov. Prečo je Poľana taká vysoká? Len čiastočne za to môže tektonika. Východný

Katruška

Sedlo Príslopy a Drábovka

úsek oválneho hrebeňa leží na strane niekdajšieho stratovulkánu, ktorý sa nakopil na západnom okraji Slovenského rudohoria, zatiaľ čo západná časť sa uložila do nižšie položennej Zvolenskej kotliny. Navyše sa prejavil ochranný účinok andezitových lávových prúdov, ktoré svojou tvrdosťou a odolnosťou bránili silnejšiemu denudačnému odnosu nahromadenej vulkanickej masy.

Južne od sedielka Priehyba sa Rudná magistrála odkláňa od hlavného hrebeňa a vyhyba sa **Prednej Poľane** (1 376 m). Na jeho južných lúčnych svahoch stojí horský hotel Poľana. Od hotela sa k blízkosti hlavného hrebeňa približuje žltá značkový turistický chodník smerujúci cez Drábovku do **sedla Príslopy** (956 m). V podstate ide o výraznú zníženu v hlavnom hrebeni Poľany tvorenú tromi sedielkami oddelenými od seba malými oblými vrškami. Je najnižším miestom v horskej obrube kaldery Poľany, ktoré ako jediné leží pod úrovňou nadmorskej výšky tisíc metrov. Sedlom prechádza neverejná asfaltová cesta. Idylická lúčna krajina v okolí Príslopov poskytuje najkrajší výhľad na kalderu

a jej horskú obrubu. Kvalita a rozsah výhľadu sa zvyšuje, ak sa neznačkovanou cestou priblížime k **Želobudzskej skalke** (1 116 m). Vo vrcholových bralách nájdeme pseudo-krasové jaskyne (str. 9) a na hrebeni západne od Želobudzskej skalky leží bralo, ktoré miestni nazvali **Rebríková skala**. Jej vrchol je dostupný po drevenom rebríku a výhľad z neho sprijemňuje drevená lavička.

Tip na túru: Okolo kaldery Poľany

trasa: Kyslinky – sedlo Jasenová – Kopce – Strunga – Zadná Poľana – horský hotel Poľana – sedlo Príslopy – Kyslinky, spolu 7 hod.

Celodenná horská túra nám predstaví kalderu Poľany z rozličných uhlov pohľadu. Začína sa v strede veľkej jamy uprostred pohoria a pokračuje po jej horskej obrube v smere hodinových ručičiek zahŕňajúc prechod po autentickom pralese a niekoľko krásnych vyhlíadok dovnútra aj von z Poľany.

Na svahoch sopky

Vonkajšie svahy Poľany

Indície o tom, že Poľana bola kedysi obávanou sopkou, nachádzame nielen v jej strede, ale aj na vonkajších svahoch masívu. Z oblasti aktívneho vulkanizmu poznáme typické sopečné kužele s kráterom na vrchole a vonkajšími svahmi rozbrázdnenými sieťou dolín s charakteristickým radiálnym rozbiehavým pôdorysom. Také doliny má aj Poľana.

Na vonkajších svahoch niekdajšieho stratovulkánu Poľana nachádzame spôsob usporiadania dolinovej siete charakteristickej pre sopečné kužele. Jej značná časť má radiálne rozbiehavý pôdorys. To, čo charakterizuje doliny, platí aj pre horské chrbty, ktorými sú od seba oddelené.

Najzápadnejšou dolinou južnej úboče Poľany, ktorou vedie značkovaný turistický chodník, je **Suchohradná dolina**. Zosun veľkého horninového bloku pod sedlom Príslopy spôsobil, že jej pramenný úsek je hokejkovo ohnutý. Dolinový amfiteáter pod Želobudzskou skalkou je krajinársky veľmi príťažlivým miestom Poľany a je prístupný

po neverejnej asfaltovej ceste vedúcej súsednou dolinou Muziková. Odtok zrážkovej vody z plytkej depresie je sťažený, a preto sa tu vytvorila močaristá lúka. Biotop s výskytom rôznych druhov rašeliníkov a rosičky okrúhlolistej je od roku 1988 vyhlásený za prírodnú rezerváciu. Lúčne svahy hornej Suchohradnej doliny sú sčasti porastené borievkami, vďaka ktorým tento nádherný kút Poľany pôsobí ako starý opustený cintorín.

Horským chrbtom východne od Suchohradnej doliny vedie chodník začlenený do Rudnej magistrály. V dolnej časti prechádza popri **Kalamárke**. Archeologický výskum ukázal, že pozoruhodný terénny

Hriňovské lazy

Kalamárka

útvár sa zapáčil ľuďom už v mladšej dobe bronzovej. Tí využili prednosť erózneho zvyšku lávového prúdu, ktorý nadobudol podobu pomerne rozsiahlej náhornej plošiny z veľkej časti chránenej príkrymi skalnými stenami. Pred tromi tisícročiami sa na Kalamárku zmestilo praveké hradisko s cisternou na vodu vysekanou do skaly. Plošina neskôr štedro odmenila archeológov. Bola priam posiatá keramickými

črepinami a našli sa aj iné predmety, vrátane starých mečov a sekier. Nález obojsečného meča dokazuje, že na Kalamárke bývali aj starí Slovania. Dnes si pod jej skalami dávajú rande horolezci. Podobným, ale menej známym skalným útvarom je **Boriakova skala** vypínajúca sa nad dolinou **Mačinová**. V hornej časti doliny cez skalný prah prepadá **Mačinovský vodopád**, ktorý sa v zime mení na nádherný ľadopád.

Na južnom úpätí Poľany sa rozprestiera úžasne malebná a fotogenická laznická krajina **Detvianskeho predhoria**. Detvianska časť podhorskej pahorkatiny leží na vulkanických horninách stratovulkánu Poľana a vo východnej hriňovskej časti vystupujú na povrch prvohorné granodiority typické pre susediace Slovenské rudohorie. Oblasť detvianskych a hriňovských lazov tvorí pestrá krajinná mozaika, v ktorej nachádzame množstvo laznických usadlostí roztrúsených po pahorkatine s drobnými plôškami lúk, pasienkov, sádov a úzkych pásov políček. Vďaka tomu, že do týchto končín takmer vôbec neprenikla družstevnícka kolektivizácia, zachovala sa tu málo narušená archaická krajina, akú z iných oblastí

